

ETIKA LOVNOG TURIZMA

T.3. POREKLO MORALA, NASTANAK I RAZVOJ ETIČKE MISLI

N.P.

1. Moralna shvatanja kod prvobitnih naroda
2. Etička misao u Starom veku
3. Srednjovekovna etička misao
4. Etički stavovi renesansnih mislilaca
5. Novovekovna etička misao
6. Neki savremeni etički pogledi na odnos čoveka i ljudskog društva prema prirodi i posebno prema životinjama

Tok obrade

- Ad.1. Moralna shvatanja kod prvobitnih naroda
 - Antropološka istraživanja u XIX v. i shvatanja evolucionista (Darvin, Spenser i dr.), Petar Kropotkin (1842-1921., ruski mislilac)* koristi kao polazište za stav o „uzajamnoj pomoći“ u kontekstu društvenosti, koju su „još ljudi ledenog i ranog postledenog perioda morali da uče od životinja, s kojima su tada bili tijesno povezani“. Ali kako on ističe, prvi čovekov učitelj je bila sama priroda, ona priroda koju je u vidu imao Darvin (u knjizi Poreklo čoveka..., ali i veliki osnivači opisne zoologije Odjuben, Azara, Vid, Brem i dr.), što je rezultiralo začetkom moralnog osećanja kod ljudi.
-
- *Svoja etička shvatanja ovaj svestrani erudita izložio je u više naučnih radova, a objedinjena su u knjizi Etika, čiji je prevod sa ruskog 2001. Godine objavila izdavačka kuća CID, Podgorica.

- Društveni instinkt (koji je, kako ističe Kropotkin, čovek nasledio od svojih životinjskih predaka i koji je duboko ukorenjen u njemu) se kasnije, uz tešku borbu za opstanak, razvijao i jačao, kroz „uzajamnu pomoć“, a rezultanta ovog je osećaj ravnopravnosti kod najstarijih predstavnika ljudskog roda.
- Pitanje: Kako su se u društvima prvobitnih ljudi dalje razvijala moralna shvatanja? Kropotkin, na osnovu istraživanja (pre svega u Sibiru) i uvida u radove drugih istraživača, savremenika iznosi sledeća saznanja:
- Prvobitne ljudske zajednice- male skupine koje su „s mukom“ iz prirode pribavljale „oskudna sredstva za ishranu i izradu oruđa“. Kroz zajedničke napore i uzajamnu pomoć „čovjek je morao da svoje „ja“ poistoveti sa društvenim „mi“, te je tako izgrađivao prve osnove morala“. Ovo stoga što je „pojedinač ništavan pred licem strašne, surove prirode ako prestane biti dijelom plemena“.

On je stoga:

- Privikavao svoju volju ograniči voljom drugih;
- Uključivao se u zajednički rad (lov divljači i ribe) sa drugim pripadnicima svoje zajednice;
- Kroz zajednički život emotivno se vezivao za ostale pripadnike svoje porodice odnosno plemena.
- Sve to je podrazumevalo izradu nekih pravila društvenog morala.

2. Životna pravila su kod različitih prvobitnih ljudskih zajednica (u raznim epohama i raznim podnebljima) bila različita, pa su, shodno tome stvarane i različite moralne norme, odnosno običaji. Dva kompleksa ispunjavanja moralnih normi i običaja:

(1) Bezuslovno obavezujuća pravila (nedopustivost bratoubistva, tj. ubistva pripadnika svog plemena, osveta za ubistvo ili ranjavanje pripadnika svog plemena od strane nekog iz drugog plemena) i

(2) Pravila čije se izvršenje samo preporučuje kao poželjno, pa se krivac podvrgava podsmehu, ignorisanju ili (u najgorem slučaju) izgnanstvu iz zajednice.

3. Kod svih prvobitnih naroda bio je izgrađen vrlo složen poredak plemenskog života i, shodno tome, osoben moral. No kod svih njihovih zajednica postojale su, uopšte uzev, tri grupe pravila i to:
- Koja čuvaju „oblike ustanovljene radi dobijanja sredstava za ishranu svakog pojedinca i plemena u cjelosti“ i određuju osnove za korišćenje onoga što pripada cijelome plemenu“ (voda, šuma, plodovi, područja za lov, pravila za očuvanje vatre i sl.)
 - Lična prava i lični odnosi (bračni odnosi, pravila za vaspitanje omladine, odnosi prema starcima i novorođenčadima, mere za sprečavanje oštih ličnih sukoba i dr.)
 - Sveto poštovane postavke (religija*, obredi vezani za godišnja doba i dr.).

*Kako ističe Kropotkin, „s pojavom religije, makar u grubom obliku, u ljudsku etiku ušao je novi element koji joj je dao izvesnu stabilnost, a kasnije duhovnost i izvesni idealizam“.

4. Sa razvojem društvenog života javlja se pojam pravednosti u međusobnim odnosima i shvatanje o ravnopravnosti svih članova društva. S tim u vezi je i norma koja zabranjuje narušavanje jednakosti članova zajednice. Čim je jednakost narušena ta se okolnost ustanovljava intervencijom zajednice. Sledi sankcija po principu „oko za oko“, „zub za zub“ i sl., ali ne više.

Time se postiže uspostavljanje narušene ravnopravnosti odnosno pravednosti. Svrha ovoga je zaštita zajednice od samovolje pojedinaca pa i od onih koji su imali viši status (poglavice, vrači i sl.). Tako je nastalo i osnovno pravilo svakog zajedništva: „ne čini drugome ono što ne želiš da se čini tebi“.

5. Daljim razvojem prvobitne zajednice kod njenih pripadnika razvija se identifikacija pojedinca sa svojim plemenom. Shodno tome se pojam dobra i zla izgrađivao na tome šta je dobro ili zlo za zajednicu, a ne za pojedinca. Shvatanja o tome su bila često specifična za svaku ljudsku zajednicu*. Ali čim je neko od pravila prihvatilo čitavo pleme, pojedinac je morao da im se potčinjava, ma kako mu to teško padalo. Štaviše, pojedinac bi postajao „stvarno nesrećan ako je učinio nešto što bi na njegovo pleme moglo da navuče prokletstvo...“ Identifikacija ovoga tipa stvorila je moralno pravilo: „jedan za sve“.

*Na primer, prinošenje čak i ljudskih žrtava da bi se umilostivile „strašne sile prirode“, iako sa današnjeg vrednovanja iracionalo i apsurdno, tada je smatrano kao nešto što je dobro za zajednicu i kao takvo, obavezujuće.

6. Moralno pravilo „svi za jednog“ u rodovskom uređenju važi samo unutar plemena. Nije npr. obavezno deliti hranu sa pripadnicima drugog plemena. Dvojna etika: (1) unutar svog plemena i (2) prema susednim plemenima*.
7. Sa daljim razvojem prvobitne zajednice pojavljuju se moćniji pojedinci (plemenske starešine) koji ispoljavaju težnju da uzmu vlast, s ciljem da sebi potčine većinu ostalih članova zajednice. S druge strane je težnja da se očuva ravnopravnost ili, u krajnjem slučaju da se vlast ograniči, tj. „da se sačuva pravednost unutar plemena, odnosno saveza plemena“ (Kropotkin).

*Odatle, kako ističe Kropotki, potiče kasniji odnos nepoverenja, pa i netrpeljivosti, prema „strancu“.

■ Kropotkinov rezime:

- Društvenost i osećanje za grupu nalazimo na svim stupnjevima razvoja čoveka;
- Pojedini, osim toga, pokazuju i spremnost da pomognu drugima, čak i svoj život rizikujući;
- Te osobine, budući da podržavaju razvoj zajedničkog života i blagostanja, su od najdavnijih vremena u ljudskim zajednicama smatrane poželjnim, pa čak i obaveznim.
- Mislioci su, već od vrlo davnih vremena, počeli postavljati pitanja o prirodnom poretku moralnih osećanja i shvatanja koja odvraćaju ljude od zlih postupaka protiv svojih srodnika ili od postupaka koji bi vodili slabljenju zajedništva. Nastojali su, štaviše da nađu objašnjenje za ono što se uobičajeno naziva moralnim u čoveku i što se smatra poželjnim u svakom društvu.

- S tim u vezi postavljena su sledeća pitanja:
- Odakle kod čoveka moralna pravila koja su suprotstavljena njegovim strastima i često ih suzdržavaju?
- Odakle osećanje obaveznosti moralnoga koje pokazuju čak i ljudi koji poriču moralna životna pravila?
- Da li je to plod samo vaspitanja, ili čovekove prirode?
- Da li treba razvijati to moralno saznanje, ili je, tj. da li, u suprotnom, treba pospešivati razvijanje suprotnih osobina egoizma, koja će značiti poricanje svega moralnog?
- Sva ova pitanja se svode na dva glavna zadatka etike: (1) ustanoviti poreklo moralnih saznanja i osećanja i (2) odrediti glavne osnove morala i tako izgraditi adekvatan moralni ideal, koji korespondira svakom cilju (Kropotkin).

T.Z.-N.P. 2. ETIČKA MISAO U STAROM VEKU

- Pitanja koja je formulisao Kropotkin (u prethodnom odeljku) i pokušaji davanja odgovora na ista postavljana su od davnina. Ti misaoni naponi činjeni su naročito intenzivno u Starom veku. Kako ističe Kropotkin, njihovi tragovi vidljivi su u starim državama Kini i Indiji, ali su u pisanom obliku do nas došli iz antičke grčke i starog Rima. Naime, nesumnjivo je da je etička misao bila zastupljena u filozofiji drevnog Orijenta (ne samo u Kini i Indiji, već i u Persiji, Egiptu i dr.). Problem je nedostatak celovitijih izvora, ali i njihovo tumačenje.

2.1 . Etika u antičkoj Grčkoj i starom Rimu

- Prema pisanim izvorima začetnici etičke misli u staroj Grčkoj bili su Sofisti*. Njihove etičke ideje su relativističke (negiraju mogućnost davanja opšte definicije vrline).
- Protagira: moral su stvorile ljudske zajednice, pa ono što se u nekoj državi smatra za pravično u drugoj to ne mora biti takvo.
- Gorgija: svaki čovek ima svoju „vrlinu“, prema svojoj starosti, društvenom položaju i dr. (individualizam, tj. za osnovu moralnog ocenjivanja polazi se od individualnih kriterijuma).
- S. Favorizuju princip koristi, pri čemu izdvajaju tri motiva: zadovoljstvo, bogaćenje, čast.

-
- *Sofist (grč. Sophistes = majstor svog zanata) – u Staroj Grčkoj, prvobitno, svaki mislilac, mudrac i sl. (poznati sofisti: Protagora, Gorgija, Hipija i dr.). Delovali su u drugoj polovini V veka i prvoj polovini IV V.P.N.E. Sofizam (grč. lukavstvo, zavaravanje) – lukavo izveden zaključak na osnovu jedne od netačnih premisa, koji je stoga i netačan.

■ Sofističkom relativizmu i individualizmu suprotstavlja se Sokrat (469-399 g.p.n.e.) svojim optimistički* zasnovanom etičkim racionalizmom, svodeći sve na vrhovni razum čovekov i unutrašnju harmoniju njegove pameti i osećanja. Po S. moralan čovek mora znati šta je to vrlina, koja nije volja bogova već fundirano znanje o onome što je stvarno dobro i što čoveka čini sposobnim da živi ne smetajući drugima, već se odnoseći prema njima pravedno; sposobnost da se služi društvu, a ne samome sebi. Bez vrline društvo je nezamislivo.“ (Prema: Kropotkin, str. 104). Po S. se, dakle moral i znanje poklapaju, kao i moral i mudrost i moral i istina. Lepi, dobri i pravedni postupci zasnovani su na vrlini, shodno tome pravednost i svaka druga vrlina, po S., su zapravo mudrost.

*Optimizam (latinski. optimus = najbolji) – filozofski pogled koji smatra da je ovaj svet najbolji od svih mogućih svetova, te da u njemu ima više dobra nego zla. Suprotan stav je pesimizam (lat. = najgori) po kome je ovaj svet najgori od svih mogućih svetova, ili blaže: u svetu ima više zla nego dobra.

- Pitanje: „kako čovek treba da živi?“ je ključno polazište od koga je S. svoje učenike (sabetesdnike) vodio ka spoznaji „sveopšteg“ moralnog načela primenjujući specifičan metod, čiji su oblici ironija* i majeutika** . Odgovor na pitanja ovog tipa postala je osnovna preokupacija najvećeg broja filozofa koji su promišljali problematiku morala. Stoga se S. smatra glavnim izvoristem svropske etike.

*pretvaranje, kazivanje suprotno od onog što se misli, da bi ono što je izgledalo ispravno postalo neispravno.

**heurističko didaktički postupak gde se, prikladno postavljenim pitanjima u razgovoru, polaže sabetesdniku da vlastitim razmišljanjem i zaključivanjem dođe do spoznaje koju potencijalno nosi u sebi.

- U određenoj vezi sa Sokratovim učenjem su i etički pogledi filozofa Antistena (444-366 gpne), koji je, poput Sokrata smatrao da se čovekova sreća poklapa sa vrlinom i da je ova u samom čoveku i zavisi od njegove volje. A. se međutim sa Sokratom ne slaže u određivanju sadržine sreće i vrline. On naime, čovekovu sreću vidi u potpunoj nezavisnosti od njegovog okruženja (porodice, društva, države). Vrlina je po A. autarkija (samodovoljnost), tj. lišenost potreba (osim za hranom, pićem i reprodukcijom), nezavisnost od svakog užitka i uopšte od spoljnih faktora.
- Antustenove poglede prihvatio je i dalje razrađivao Diogen iz Sinope (403-329 gpne). On je propovedao odbacivanje kulture, običaja i državnih zakona, a zalagao se za povratak prirodnom životu, kao najvišem idealu. Pošto su, prema pisanim svedočanstvima, Antisten i Diogen iz Sinope i njihovi sledbenici vršili radnje koje su smatrane nepristojnim, njihovi savremenici su ih nazvali psima (grč. Kynos-pas), odakle potiče i naziv „kinici“ po čemu je ovaj filozofski pravac dobio naziv “kinička škola”.

- Sokratov učenik Platon (427-347 gpne)* težio je da izgradi takvu teoriju koja će prevazići sofistički relativizam i subjektivizam, kako bi se stekla pouzdana etička saznanja i moralne vrednosti.
- Osnova Platonove etičke misli je njegovo učenje o idejama** kao hipostaziranim*** pojmovima. Po Platonu ideje su večni uzori svih pojava, a kruna „carstva ideja“ je ideja dobra, tj. vrhovni stvaralački princip načelo sveta.

*Platonova dela su: Država, Gozba, Zakoi i dr. Zahvaljujući Platonu (koji je pribeležio) sačuvan je skoro čitav Sokratov filozovski opus, jer ovaj nije ostavio nikakve pisane tragove svojih promišljanja.

**Ideja (grč. idein, eidos = vid, oblik) – misao, pojam, predstava, zamisao, gledište, slika koju intelekt stvara o nekoj stvari, teorijski ili praktični cilj čijoj se realizaciji teži i sl. Ideje su prauzori svega, ideali i sl.

***Hipostaza (grč. hipostasis = podloga, osnova, bit, supstancija). Hipostazirati – opredmetiti, učiniti nešto supstacijalnim (materijalnim), stvarnim; nešto zamišljeno pretpostavljati kao da stvarno postoji

- S tim u vezi je i njegova postavka o besmrtnosti duše, koja se sastoji iz tri dela i to:
 - (1) Razumnog, koji je osnova vrline mudrosti;
 - (2) Vatrenog (voljnog)- osnova vrline hrabrosti i
 - (3) Požudnog (čulnog)- osnova vrline razboritosti (umerenosti)
- Harmonična kombinacija ovih triju vrlina, pod rukovodstvom razuma čini suštinu vrline pravednosti*.

*Pravednost je po P. dvojaka i to: (1) u pogledu privatnih lica i (2) i u društvenom smislu. Pošto pojedinci nisu u stanju da zadovolje sve svoje potrebe nastala je, kako ističe P., država. Idealnu državu, po P., treba da sačinjavaju: (1) proizvođači artikala za održavanje života građana (zemljoradnici, zanatlije), (2) filozofi (upravljajući, koji vrše mudru i pravičnu upravu državom) i vojnici (paze na bezbednost). Takva država će biti ostvarena kada: razum upravlja voljom i požudama (pa čoveka čini mudrim), volja pomaže razumu (čini ga hrabrim) i kada su razum, volja i čulnost u međusobnoj slozi (pa čoveka čini razboritim)

- Na ove 4 vrline, po P., temelji se ideja dobra. Stoga se Platonova etika označava se i kao etika harmonije.
- Pored ove 4 vrline P. je pridavao značaj i pobožnosti.
- Platonovo etičko učenje označava se idealističkim** rigorizmom***, jer P. je začetnik filozofskog pravca idealizma.

**Idealizam – filozofski pogled po kome je celokupna stvarnost izraz ideje (po P. pralika, prauzora svega i kao takva ideal), kao jednog pravog bitka (suštine)

***Rigorizam (lat. rigorosus = strog) – strogost u nečemu, tj. u načinu mišljenja, ponašanja i nepopustljivost u pitanjima morala i principijelnosti. Rigorizam u etici isključuje motive dobrih namera i osećajnosti i nalaže obavezost pridržavanja moralih propisa (normi)

- Platonovom idealističkom rigorizmu suprotstavlja se Aristotel (384-322 gpn) (njegov učenik), koji učenje o idejama podvrgava kritici sa aspekta realističkog pogleda na svet. Idealističku koncepciju smatra neprikladnom i beskorisnom za teorijsko shvatanje sveta pa time i za etiku, koji termin on prvi (u delu „Nikomahova etika“) inauguriše, kao pojam filozofije koja se bavi moralom. Ari. tako utemeljuje realističku i imanentističku* etiku.

*Imanencija (n. lat. imanentia = postojanje u, nalaženje u, ostajanje u, bitno pripadanje nečemu); filozofija imanencije – pogled koji se ograničava na saznanja u granicama iskustva i svesti, po kome ne postoji stvarnost koja bi bila nezavisna od svesti

■ Vrhovno dobro (vrhovni etički princip) po A. je sreća koja se stiče razumno delatnošću usmerenoj vrlinama, koje se dele na (1) dijanoetičke** i (2) etičke*** vrline.

**Dijanoetički (grč. dijanoja = razum razmišljanje, intelektualnost). Dijanoetičke vrline su po A. primarne jer se u njima čovek ispunjava kao razumno biće. One se stiču usvajanjem znanja i iskustva prethodnih generacija, a ispunjavaju se u intelektualnoj delatnosti

***Etičke (voluntarne, tj. voljne) vrline, kao i dijanoetičke, nisu, po A., ljudima po prirodi date, već su samo mogućnost, koja se realizuje sa odgovarajućom čovekovom delatnošću (npr. čineći pravedno čovek postaje pravedan, delujući umereno on postaje umeren, a postupajući hrabro on postaje hrabar). U tom kontekstu A. upozorava na opasnost od dve krajnosti (preteranog i nedovoljnog), pa stoga treba naći meru, koja je u prirodi stvari i koju treba da otkrije razum.

- Pravednost, kao etički princip društvenog života, je posebno važna kad je reč o odnosu prema drugom čoveku, jer je to po Ari. manifestacija staranja o društvu. Ari. razlikuje privatnu (ili specijalnu) pravednost, tj. ujednačavanje svega što se među ljudima može podeliti (počasti, novac i dr.) od sveopšte (regulacija političkog opštenja u državi) pravednosti, gde je pravo kriterijuma pravednosti. Pravednost se po Ari., sastoji u jednakosti (koja važi samo za jednake) i u nejednakosti (samo za nejednake). Stoga su za Ari. imovinske razlike, politička i moralna nejednakost ljudi prirodne i normalne pojave.
- Ari. je prvi mislilac koji se na sistematičan način bavi promišljanjem morala (ne samo u „Nikomahovoj etici“, već i u „Politici“), pa se smatra rodonačelnikom etike, kao posebne filozofske discipline.

The background of the slide is a solid green color with a faint, repeating pattern of stylized green leaves and stems. The leaves are arranged in a way that creates a sense of depth and texture.

HVALA NA PAŽNJI